

Univerzita Karlova

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Daniela Maršíková

Role psa v životě uživatele návykových látek

The role of a dog in the life of drug users

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Vacek

Praha, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze,

Daniela MARŠÍKOVÁ
.....

Identifikační záznam

MARŠÍKOVÁ, Daniela. *Role psa v životě uživatele návykových látek. [The role of a dog in the life of drug user]*. Praha, 2017. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce: Vacek, Jaroslav.

Poděkování

Poděkovat bych chtěla zejména organizaci Progressive o. p. s., program No Biohazard, která mi dovolila výzkum realizovat. Pracovníci mě ve výzkumu podporovali a dostala jsem na rozhovory dostatek času. Poděkování patří i respondentům, kteří se výzkumu účastnili.

Velice děkuji také svému vedoucímu práce, Mgr. Jaroslavu Vackovi, za jeho čas, užitečné rady a cenné připomínky.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je vztah uživatelů návykových látek, využívající terénní nízkoprahové služby v Praze, a jejich psů. Spousta lidí ohrožených závislostí psa vlastní a jejich vztah nebyl dosud popsán. Vlastnictví psa s sebou obnáší určitá omezení – např. péče o psa (krmení, zdravotní stav, výchova), přijetí zodpovědnosti, navíc mazlíček může představovat překážku v ubytování či léčbě. Na druhé straně má pes na lidskou psychiku pozitivní dopad, zamezí pocitu osamělosti, může zvýšit výdělek při žebrotě a v lidském životě má roli ochránce a kamaráda.

Cílem této bakalářské práce je popsat vztah mezi uživatelem návykových látek a jeho psem, kterého v současnosti vlastní. Výzkumné otázky se ptají na to, jaký význam má pes v životě člověka závislého na návykových látkách a jaká pozitiva a negativa přináší pes do jeho života. Pro větší autentičnost výpovědí jsem použila polostrukturovaná interview v rámci terénního programu a měla jsem tak možnost vidět manipulaci klienta se svým psem v přirozeném prostředí a někdy i podmínky, ve kterých pes žije. Rozhovory jsem nahrála a následně přepsala. Po zpracování dat jsem rozhovory smazala. Analýzu kvalitativního výzkumu jsem prováděla kombinací dvou metod (vytváření trsů a zachycení vzorců). Vyšlo mi, že pes má v životě člověka užívajícího návykové látky více rolí – pes je někým, kdo je chrání, jistotou, někdo si jej promítá do života jako vlastní dítě. Pro některé pes představuje motivaci k životu. Někteří se kvůli vlastnictví zvířete vzdali možnosti ubytování nebo léčby. Existují ovšem i omezení, která ze soužití se psem vyplývají, ať už se jedná o pracovní příležitosti v zahraničí, cestování, nebo prostou cestu do obchodního centra.

Výsledky by měly sloužit jako prvotní sonda do tohoto tématu a výzkum poskytuje základní vhled do problematiky, o který by se mohla opírat následná hlubší zkoumání. Do praxe by měl být můj výzkum přínosem pro rozvoj zařízení a programů zahrnujících aktivity se psy.

Klíčová slova:

Pes - uživatel návykových látek - vztah – canisterapie - kvalitativní výzkum - nízkoprahové služby

Summary:

The main theme of this work is a relationship between substance users who visits low-threshold services in Prague and their dogs. Many of these people own a dog and their relationship hasn't been described yet. This ownership brings some specific limits – for example taking care of the dog (feeding, health, training), accepting the responsibility and moreover, a pet can represent an obstacle in accommodation or treatment. On the other side, a dog has a very positive impact on a human mental state and averts the feeling of loneliness. A dog can be a factor to the increase of money made during begging and is a protector and a friend to a human in their life.

The aim of this thesis is to describe relationship between substance user and his dog. Research questions ask how important the dog is in the life of a drug user and what positives and negatives a dog brings in his life. I implemented a semi-structured interview in a terrain outreach program for drug users for bigger authenticity of the statements acquired. I had a chance to see how respondents manipulate with their dogs in their natural surroundings and sometimes the conditions they are living in. Interviews were recorded with the agreement of the participants and then I transcribed them. I deleted all interviews after processing data. The analysis was made through a combination of two methods in qualitative research.

The result is that a dog has more roles in the life of a substance user – a dog can be the one who protects them, gives them certainty, some people talk about their dog as if they were their own children. For some of my responders a dog represents the meaning of life. Some of them even give up on the opportunity of treatment or accommodation. However, there are limits too.

The results should serve as one of first look into this topic and the research provides a basic insight. It should be followed by subsequent and deeper exploration. This research should initiate the expansion of programs and organizations including activities with dogs.

Keywords:

Dog – drug user – relationship – canistherapy - qualitative research - low-threshold services

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část	9
1.1 Historie soužití psa a člověka	9
1.2 Vztah psa a člověka	10
1.3 Využití psa v psychoterapii	12
1.4 Závislost na návykových látkách.....	13
1.5 Uživatelé návykových látek a psi	14
1.6 Programy zaměřené přítomnost psa u uživatele drog.....	14
1.7 Canisterapie, AAT, AAE.....	17
1.8 Organizace pomáhající lidem v nouzi s péčí o zvířata	18
2 Praktická část	19
2.1 Stanovení cíle	19
2.2 Formulace výzkumných otázek	19
2.3 Design výzkumu	19
2.4 Metody tvorby dat	19
2.5 Výzkumný soubor.....	20
2.6 Metody analýzy dat	20
2.7 Praktický průběh realizace.....	20
3 Výsledky	21
3.1 Denní režim se psem.....	21
3.2 Péče o psa	21
3.3 Léčba a pes	23
3.4 Ubytování a pes	24
3.5 Pes jako ochránce	24
3.6 Pes jako dítě.....	24
3.7 Subjektivní pocity vyvolané vlastnictvím psa	25
3.8 Pes jako jistota	25
3.9 Pes jako omezení	25
3.10 Pes jako motivace k životu	26
4 Diskuse a závěry	26
5 Použitá literatura	30
6 Přílohy.....	32
Příloha č. 1 – Prohlášení tazatele	32
Příloha č. 2 – Polostrukturované interview	33
Příloha č. 3 - Prohlášení zájemce o nahlédnutí do závěrečné práce	34

Úvod

Práce se zabývá vztahem mezi uživateli drog a jejich psy. O tématu jsem přemýšlela na stáži v kontaktním centru, kam často chodili klienti se psy a velmi oceňovali, že do zařízení psi můžou, ačkoliv omezeně. Poté jsem si uživatelů drog se psy čím dál více všimala zejména na ulicích a nad tématem přemýšlela, jelikož i já mám ke psům a zvířatům obecně blízký vztah. V České republice se nachází asi třicet tisíc osob bez domova včetně uživatelů drog a s nimi na ulici žijí tisíce zvířat, která pro osoby bez přístřeší představují především přítele, často jediného (Psí život, 2017). Práce či publikace o vztahu psa a drogového uživatele jako takového nejsou, existují pouze vybrané a dost stručné kapitoly v odborných knihách a článkách. Přitom si myslím, že toto soužití je velmi časté a víme o něm jen málo. Nejvíce jsem vycházela z publikace „Psi v lásce nikdy nelžou aneb canisterapie“ od Galajdové (1999), která shrnula pouze několik existujících výzkumů o efektech přítomnosti psa na uživatele návykových látek. Dále jsem využívala odborných článků a webových stránek jednotlivých organizací.

Výzkum byl realizován v lednu a únoru v rámci dlouhodobé stáže v pražské organizaci Progressive o. p. s. v terénním programu No biohazard, kde jsem měla možnost s klienty strávit více času, tudíž se setkat se psy a posoudit jejich stav, což mi zčásti pomohlo k verifikaci výpovědi klientů. Cílovou skupinu tvořili uživatelé drog využívající těchto služeb, kteří v současnosti vlastní psa.

Cílem bakalářské práce je blíže prozkoumat vztah mezi klientem a psem a zjistit, jak o psa pečuje, co pro něj znamená, čeho je schopen se vzdát a naopak, co mu toto soužití přináší.

1 Teoretická část

1.1 Historie soužití psa a člověka

Existuje spousta mýtů, které popisují první ochočení psa člověkem. Jeden z nich vypráví, že se po stvoření světa mezi Adamem a zvířaty, která pojmenoval, rozevřela hluboká propast v zemi a ze všech zvířat pouze pes přeskočil na druhou stranu a tím se stal věrným společníkem člověka (Woloy, 2005). První jasný důkaz domestikovaného psa najdeme už ve starověku. Jedná se o starý paleolitický hrob na území severního Izraele, ve kterém byl pohřben člověk objímající svého psa, což symbolizovalo jejich pevné pouto. Dalšími důkazy mohou být například pět až šest tisíc let staré kresby a malby na hrobkách v Thébách. Ty zobrazují přes chrty faraonů, ovčácké a hlídačské psy až po malé psíky v domácnostech. Psi byli na obrázcích zachyceni často s člověkem – na lovu nebo třeba odpočívající pod židlí svého pána. Už v této době lidé pojmenovávali své společníky různorodými jmény, zachovalo se jich přibližně sedmdesát a většinou zrcadlila povahu či vzhled psa. Mezi nejzajímavější patří např. Rychlonožka, Krásnohlávek, Dobrý hlídač apod. (Galajdová, 1999). Před deseti tisíci lety již psi obývali všechny kontinenty, což svědčí o jejich důležité roli v lidské společnosti (Velemínský, 2007). Např. Egypťané psy velmi uctívali, dokonce jim založili Město psů – Kynopolis, kde byli psi chráněni, a všechna egyptská města měla speciální psí pohřebiště. Peršané zase psa považovali za bytost schopnou rozlišit dobro a zlo. Také stanovovali tresty za špatné zacházení se psem, kdy nejhorší trest za zabití psa představoval tisíc ran bičem a tisíc ran řemenem a navíc prokletí viníka. Psa oslavovali i Inkové, kteří věřili, že pes doprovází člověka do ráje, Indiáni, kmeny na Borneu, Aljašce, Sumatře, v Indii a dodnes i domorodé kmeny v Austrálii. V Řecku se šířily různé mýty a básně o oddanosti psů k jejich pánům (např. král Odysseus, Orion). Zde také byli psi velmi rozšířeni jako domácí mazlíčci, někteří z nich měli dokonce vlastní služky, které se o psíky staraly s největší péčí. V Řecku též věřili v léčivé účinky psa na člověka tak, že jej přikládali na nemocná místa pacientů (zejména u revmatismu), nebo že olíznutí od psa je zázračně léčivé (Galajdová, 1999). V antickém Římě byli psi taktéž často vyobrazeni na náhrobcích. Římanům velmi často zdobily příbytky tabulky typu „Pozor, zlý pes!“ - jedna mozaika v Pompejích znázorňovala hlídačského psa, který měl vyceněné zuby, s nápisem Cave Canem, což doslova znamená „střež se psa“ (Hegewald-Kawich, 1996).

Ve středověku byl silný vliv náboženství, zejména katolicismu, a pes byl prohlášen za tvora bez duše stejně jako jiná zvířata. Bohatí a urození chovali ušlechtilé psy, kteří mohli sdílet i pánovy komnaty. Ženy na svých hradech měly většinou malé psíčky, kteří jim pomáhali zvládat samotu. Naproti tomu prostý člověk mohl psa chovat jen jako užitkové zvíře a byla stanovena maximální výška, které pes směl dosáhnout. Pokud vlastnil neužitečného psa nebo kočku, byl obviněn z čarodějnictví a upálen na hranici. I přesto však psa můžeme najít jako průvodce některých svatých – např. svatý Hubert, svatý Vendelín a svatý Suso (Galajdová, 1999).

V novověku v Evropě došlo k oslabení vlivu církve a tím se změnila i situace pro psy – nastalo velké šlechtění a chov nových plemen. Přesto se však vlastnictví psa či jiných domácích zvířat nižší třídou společnosti považovalo za nepřiměřený luxus. V první světové válce se psi v Německu cvičili pro vojáky, kteří přišli o zrak, ve Francii a dalších evropských zemích zas pro rehabilitaci válečných zranění. Poprvé v 70. letech v USA byl pak pes využit v dětské psychoterapii americkým psychologem Borisem M. Levinsonem (Galajdová, 1999).

1.2 Vztah psa a člověka

Ze všech zvířat, která žijí s člověkem, právě psi dokážou nejvíce porozumět lidským signálům a dokonce leckteré úkony spojené s komunikačními signály zvládnou lépe než lidoopi. Zvláštností je, že psi a lidský systém v komunikaci obsahuje mnoho podobností, zejména pak ve vizuální rovině, což nejčastěji představuje postavení těla a výraz v obličeji – např. lidský úsměv se velice podobá psímu výrazu, kterým se navzájem psi zdraví; úsměvy obou zástupců znamenají totéž, a to přátelství (Velemínský, 2007). U psů také pozorujeme, kdy právě pocítují radost, smutek, vztek (ten ale bývá u lidí často utlumován a vychází tak najevo v mírnějším projevu), zklamání, někdy až dotčení, že se mu pán nevěnuje, psi také často žárlí - třeba na nového mazlíčka (Nakonečný, 2003).

Dalším společným znakem je podobná neurofyzilogická matrice – oba druhy žijí ve smečkách a v jejich životě je kladen velký důraz na vzájemné vztahy mezi jedinci (Woloy, 2005), pro psa je navíc přirozená potřeba přátelského kontaktu (Masson, 1999). Společnými jsou také některé instinkty a pudy, jako je např. mateřské chování a ochrana svého teritoria (Nakonečný, 2003). Psovitě šelmy obecně mají silnou vazbu na matku, která je s příchodem dospělosti opouští. Avšak u domestikovaných psů je tato vazba přenesena na lidi a zůstává i v dospělosti (Masson, 1999).

V Německu v posledních deseti letech vzrostl počet psů ze tří milionů na téměř pět milionů. Více a více mladých lidí v současné době považuje psa za skoro rovnocenného partnera (Hegewald-Kawich, 1996). Nejčastěji vede k rozhodnutí poříditi si psa touha po lásce, přátelství a společníkovi, avšak jednotlivé důvody se individuálně liší. Vlastnictví psa má navíc pozitivní dopad jak na psychiku, tak i na fyzické zdraví – zejména v prevenci kardiovaskulárních nemocí, jako je infarkt myokardu nebo ateroskleróza, jelikož procházky se psem svižným tempem přispívají velmi podstatně k udržení zdraví člověka, protože krev proudí lépe vlivem rozšířením krevních vlásečnic a také se zvyšuje výkonnost organismu (Galajdová, 1999). Soužití se psem také pomáhá lidem postiženým srdečním infarktem prodloužit svůj život (Woloy, 2005). Avšak i pouhé hlazení psa má dopad na fyzické zdraví tím, že snižuje krevní tlak, také se zvyšuje hladina dopaminu a endorfinu, navíc také prolaktin a fenylethylamin, které způsobují pocity podobné zamilovanosti. Hlazení psa má euforizující účinky, zvyšuje aktivitu, lepší náladu a pomáhá zvládat stres a úzkost (Galajdová, 1999). Majitelé psů obecně si se svými psy pravidelně povídají a svěřují se jim, což majitelům pomáhá i proti samotě (Sheldrake, 2003). Psi v domech s pečovatelskou službou svou přítomností zvyšují kvalitu života u pacientů tím, že u nich vyvolají pocit potřebnosti. Tito pacienti nejvíce trpí právě samotou, nemají vůli k životu a trápí je různá chronická onemocnění (Woloy, 2005). Příkladem může být hospic v Ohio, který navštěvuje terapeutický pes Flapper. V zařízení se nachází lidé v závěrečných stádiích těch nejtěžších nemocí. Jeden z pacientů, trpící rakovinou a Alzheimerovou chorobou, vždy sedával mlčky ve svém pokoji. Když se ale objevil Flapper, pacient se celý rozradostnil a opakoval, jak moc hezký to je pes, tahal ho za uši a hladil ho po hlavě (Masson, 1999).

Pán také nese za svého mazlíčka zodpovědnost, pes je na něm tedy závislý. To zvyšuje člověku sebevědomí a sebeúctu. Majitelé musí psům umožňovat pohyb, krmit je, starat se o ně v nemoci, dohlížet na jejich hygienu apod. Tím vylepšují svou fyzickou kondici a také si tím starají sami o sebe. Pes může být využit i jako prostředník v komunikaci s ostatními lidmi, zlepšují tedy kolektivní psychickou atmosféru jak v zařízeních (zdravotnické, sociální, domovy důchodců, ...), ale i v domácnostech (Nerandžič, 2006). Pes může dopomoci s navazováním nových kontaktů a přátelství, jelikož dnešní uspěchaná doba a s ní spojený životní styl, nejčastěji ve větších městech, často brzdí přirozenou komunikaci mezi lidmi.

Nezřídka vidíme cizí lidi, hrdé majitele psů, bavící se právě díky svým čtyřnohým společníkům (Hegewald-Kawich, 1996).

Člověk díky velkému zájmu o vlastní osobu, sebelítosti a sebezaujatosti často zapomíná na okolní svět a právě pes mu může si jej připomenout. Pes se totiž příliš nezajímá sám o sebe, nepřemýšlí nad budoucností atd. Těší se z každého okamžiku a na procházce zkoumá svět kolem sebe a plně se na něj koncentruje. To člověku může pomoci odprostit se od problémů, umělých podmínek (světlo, oblečení, strava, konverzace, apod.) a umělých věcí, jež nás obklopují. Se psy jsou lidé schopni tento povrchní svět opustit a nechat jeho náhražky za sebou, strhnout se psí bezčasovostí a relaxovat. Mnoho lidí popisuje procházku se psem jako podněcující a současně uklidňující činnost a má na ně jisté terapeutické účinky (Masson, 1999). Se psy se také člověk chová přirozeně, nemusí na ně dělat dobrý dojem jako na lidi. Odbourání těchto zábran vede k dlouhodobému a neustále se prohlubujícímu vztahu (Hessler-Key, 2002). Pes je mimo jiné i vynikajícím pozorovatelem a posluchačem, přesně ví, v jakém emocionálním nebo i fyzickém rozpoložení se jeho majitel nachází. Také spouště lidem přijde vhod, že pes nemluví a nestěžuje si, k tomu se ještě ve většině případů dokáže srovnat s jakoukoli situací a navíc nám neustále dává lásku, oddanost a přátelství (Hegewald-Kawich, 1996).

Člověkem jsou těžce snášeny reakce jeho sociálního prostředí typu zesměšnění, přehlížení, pohrdání a stresu. Tyto projevy jsou mnohem únosnější, pokud jedinec má někoho, kdo mu porozumí a kdo je s ním v této těžké situaci (Nakonečný, 2003). S žádným jiným zvířetem nemáme tak blízké psychologické pouto, umí zachytit i ty nejjemnější změny v naší náladě či výrazu (Masson, 1999), dokážou vycítit, kdy jejich páníčci potřebují jakousi útěchu od smutku a pláče. Příkladem může být Jeanette Hamiltonová z Kalifornie, majitelka pudla, který jí při pláči olizuje slzy z tváře. Psi pomáhají i od tělesné bolesti – např. položí svou hlavu na bolestivé místo nebo je znám případ, kdy majitele bolela záda a pes si na ně lehl celým tělem a příjemně hřál, ačkoliv psu nebylo povoleno ležet vedle svého pána (Sheldrake, 2003). Pes se nejen o svého páníčka stará, aby mu dělal radost a bylo mu dobře, ale také ho brání a poskytuje mu ochranu (Archer, 1997). Žádné jiné zvíře též nenaznačuje, že by upřednostňovalo lidskou společnost. Navzdory tomu, že si lidé ochočili mnoho zvířat, jediný pes si svým způsobem dokázal ochočit nás (Masson, 1999).

Bohužel psí život netrvá věčně, tudíž se majitel bude muset setkat s odchodem svého mazlíčka. Čím více je zvíře blíže člověku a čím více s ním tráví času, tím je jeho odchod pro majitele těžší. Reakce na úmrtí, která je silnější než běžný smutek, se nazývá truchlení a bývá součástí přijetí této ztráty a přizpůsobení se tomu. Může být provázeno nesoustředěností, nechutenstvím, nespavostí, velkým smutkem, návaly pláče, tělesnou slabostí či vyhýbání se společnosti. Ve velké Británii dokonce funguje krizová telefonní linka, která pomáhá zoufalým majitelům se vyrovnat se ztrátou mazlíčka. V USA fungují zase speciální poradny, svépomocné skupiny a další organizace, které může sklíčený majitel vyhledat (Galajdová, 1999). Bylo dokázáno, že vlastníci psů žijící o samotě jsou více navázáni na svého mazlíčka a také se déle dostávají ze zármutku po smrti psa, než lidé žijící s nějakým jiným člověkem. Někteří majitelé psů by odchod svého mazlíčka porovnali s úmrtím člena rodiny nebo kamaráda (Archer, 1997). Truchlení ale může být oboustranné. Jsou známy případy, kdy pes, kterému zemřel jeho páníček, může ztratit vůli k životu, přestat jíst na několik dnů nebo i zahynout. Fence německého ovčáka dokonce postavili pomník oslavující její dojemnou oddanost svému pánovi. Čekala u jeho těla celých patnáct týdnů, dokud je nenašli záchranáři a navzdory tomu, že byla fenka v žalostném stavu, přežila a po zbytek jejího života žila v luxusu u neteře zemřelého pána. Jiní psi dokonce dokážou spáchat sebevraždu skokem z okna nebo pod auto.

Další jsou schopni najít hrob svého pána, aniž by věděli, kam byl pohřben, a navštěvovat jej. Důkazem je výpověď Molly Parfettové z Cornwallu, která tvrdí, že po smrti svého manžela na infarkt se jejich pes začal dennodenně na pár hodin ztrácet. Žena se ho vydala hledat a našla ho sedícího na hrobě svého zesnulého manžela (Sheldrake, 2003). Snad nejznámější příběh, který se dočkal i filmového zpracování, pochází z Japonska a vypráví o psu jménem Hačiko, který čekal na svého majitele každý den u nádraží, odkud pak šli společně domů. Po smrti svého pána našel akita inu nový domov u přátel majitele, avšak každý den po dobu deseti let věrně čekal ve stejný čas na stejném místě. Poté, co pes zemřel, byla mu postavena socha na místě, kde každý večer očekával příjezd svého pána. Celé plemeno bylo v zemi vyhlášeno národním pokladem a školákům je tato legenda vyprávěna k posílení loajality (Masson, 1999).

Psí odchod ale není jediným negativem. Psi mohou trpět různými nemocemi, ať už akutními či chronickými, které navíc mohou být přenosné na člověka a okolí. Jako prevence infekčních onemocnění slouží očkování pro psa, na které by se mělo docházet pravidelně, aby bylo efektivní. Prevence ale bohužel nefunguje u etiologických agens, jako jsou parazité. Ti se navíc mohou chovat jako antropozoonózy, a tudíž ohrozit zdraví člověka. Proti parazitům lze bojovat pravidelným odčervováním, prohlídkami a návštěvami veterináře. Největší hrozbu ze škály nemocí představuje vzteklina, v ČR se však od roku 2002 nevyskytuje, u domácích zvířat nebyla tato nemoc detekována ještě o rok dříve, tedy od roku 2001 (Státní veterinární správa, 2017). Člověk může v přítomnosti psa trpět alergií, pes má specifické antigeny v srsti, kůži, moči, slinách a výkalech. Dlouhá srst také může zachycovat prach nebo třeba pyly, na které mohou být některé osoby více senzitivní (Tubiolo & Beall, 1997).

1.3 Využití psa v psychoterapii

Newyorský psychiatr Boris Levinson si na sezení s pacienty bral domácí zvíře, které usnadňovalo komunikaci s nekomunikativními pacienty, zejména u emocionálně narušených dětí. Původně pes neměl dovoleno účastnit se terapií, avšak jednou přišel pacient dříve a velmi se mu pes zalíbil, dokonce na něj promluvil, ačkoliv s Levinsonem nikdy nemluvil. Začal tedy brát svého psa na terapie pravidelně (Galajdová, 1999). Případy těchto terapií se zvířetem a její pozitivní výsledky pak prezentoval na jedné z výročních schůzí Americké psychiatrické asociace, kde ovšem jeho přednáška byla brána skepticky. Nicméně o několik let později již byla celá jedna část konference věnována přímo vztahu domácích mazlíčků s lidmi (Woloy, 2005).

V ústavech, ve kterých se rozhodly pro chování zvířat a s nimi spojenou terapii, klesla spotřeba prášků proti depresi, úzkosti a technických prostředků spojených s nuceným zklidněním pacienta jako jsou pouta, svěrací kazajky, lůžka s klecemi i celá uzavřená oddělení. Tímto se snižují i finanční náklady. Přítomnost psa má vliv i na zmírnění stresu a zlepšení adaptability u nově přichozích klientů do zařízení. Zároveň u klientů, kteří jsou v ústavu dlouhodobě, podněcují aktivitu. Atmosféra v zařízení bývá méně napjatá, protože se zlepšuje komunikace uzavřené skupiny mezi klienty, komunikace klientů s terapeutem, ale i s okolním světem. Terapeutům zvířata brání syndromu vyhoření, pocitům marnosti, stresu a frustraci (Nerandžič, 2006).

Ve fakultní nemocnici Charité v Berlíně byl proveden výzkum o vlivu přátelského psa na úzkost a depresi vyskytující se u pacientů. Dvanáct pacientů (šest mužů a šest žen) trpící depresemi a úzkostí bylo sledováno při dvou třicetiminutových sezeních s terapeutickým psem a terapeutem. Pacienti byli rozděleni do dvou skupin, skupina A měla psa přítomného pouze na prvním sezení a na druhém už nikoliv, u skupiny B byl pes přítomen pouze na druhém sezení. Probíraly se pacientovy koníčky, postoje ke psům a dalším zvířatům a jejich předchozí zkušenosti se psy.

Před a po každém setkání se pacientům změřila úzkost pomocí dotazníku STAI a skóre bylo výrazně nižší u všech pacientů po čase stráveným se psem (Hoffmann, et al, 2009).

Další studie z roku 2015 se zabývala vlivem psychoterapie za přítomnosti zvířete na psychosociální adaptaci skupiny adolescentů v pobytové léčbě. Účastníci utrpěli traumatizaci v dětském věku a měli psychické problémy. Studie zahrnovala šedesát tři mladistvých (průměrný věk byl patnáct let), byli rozděleni do dvou skupin – jedna terapeutická (třicet devět participantů), která docházela na terapie, na kterých byl přítomný pes, druhá byla kontrolní (dvacet čtyři mladistvých) a měla běžný režim na oddělení. Terapeutické skupině kleslo hyperaktivní chování a naopak se zvýšily sociální dovednosti, zvedlo se jim sebevědomí a také schopnost soustředění se v porovnání s kontrolní skupinou. Prokazovali též pozitivnější postoje k autoritám (Balluerkaa, Muelac, Amianod & Caldenteyd, 2015).

Manželé Corsonovi jasně tvrdí, že terapie se zvířaty má být pouze podporou psychoterapie a ne její nahrazení. Sami však provedli spoustu studií, které se týkaly terapie se psy. Jedna z nich probíhala u pacientů, u kterých selhaly ostatní druhy terapie. Pacienti to byli extrémně introvertní, odmítající kontakty s dalšími lidmi nebo hluché osoby. Soubor tvořilo padesát pacientů a účinky nezaznamenali pouze tři z nich. Ostatním se zvýšilo sebevědomí, odpovědnost a chtěli být více samostatní (Galajdová, 1999).

1.4 Závislost na návykových látkách

Podle DSM – 5 se za závislost považuje přítomnost nejméně dvou následujících jevů během dvanácti měsíců:

- užívaná dávka je větší nebo je užívána delší dobu, než bylo původně zamýšleno
- neúspěšné pokusy své užívání kontrolovat nebo jej zastavit
- nepřiměřený čas strávený u obstarávání látky, jejím užíváním, či zotavováním z účinků látky
- craving
- užívání látky i přes problémy v plnění důležitých povinností v zaměstnání, studiu nebo v rodině
- užívání látky i přes přetrvávající nebo opakované sociální, interpersonální problémy spojené s užíváním látky
- zanedbávání nebo úplná eliminace důležitých aktivit (pracovní, sociální, rekreační) v důsledku užívání látky
- užívání látky i přes somatické obtíže způsobené vlivem návykové látky
- přetrvávání v užívání i přes dlouhodobé nebo rekurentní somatické / psychické problémy plynoucí z užívání dané látky
- zvyšování tolerance
- odvykací stav (Kalina, et al, 2015).

Diagnóza závislosti je podle MKN – 10 definována, jestliže během posledního roku života došlo ke třem nebo i více z těchto jevů:

- craving
- narušená kontrola v užívání látky (jak v ukončení užívání, tak v množství užívané látky)
- odvykací stav
- zvýšená tolerance látky
- zanedbávání svých zájmů
- pokračování v užívání látky i přes jasné škodlivé následky (Nešpor, 2000).

Závislost na droze ovlivňuje spousta mechanismů, které se mohou v průběhu času měnit a prosazovat se různými způsoby. Faktory, které podporují vznik závislosti, mohou být vnější (vysoce rizikový je např. stres) i vnitřní (psychické poruchy, genetické předpoklady, apod.). Příčiny závislosti jsou komplexní a skládají se z kombinace řady faktorů. Čím více je faktorů přítomných, tím větší je riziko vzniku závislosti a tím závažnější je její průběh (Kalina, et al, 2015).

1.5 Uživatelé návykových látek a psi

Závislost na psychoaktivní látce ničí a brání uživateli drog v navazování či udržování vztahů. Jelikož droga má větší subjektivní hodnotu než všechno ostatní, hlubší partnerské či přátelské vztahy zpravidla nevydrží dlouho ani v případech, kdy jsou konzumenty oba partneři. Přetrvávají pak jenom náhodné vazby s ostatními uživateli. Mění se však i postoj okolí k závislému člověku, protože ten se pod vlivem drog stává nespolehlivým a necitlivým k potřebám ostatních lidí, kvůli čemuž se vztahy naruší (Vágnerová, 2008). Nefunkční vztahy s lidmi tak mohou vést k pořízení si psa, který tyto vztahy nahradí. Vazba náhradní může být u člověka způsobena i nenaplněnými přirozenými citovými vazbami v dětství. To se může projevit jeho úzkostným chováním nebo nadměrnou péčí o druhého. O některé domácí mazlíčky je pečováno až obsedantně, tuto péči může způsobit absence primární citové vazby mezi matkou a dítětem. Psychologicky jde o projektní identifikaci, kdy člověk do mazlíčka přenáší část svého já a péči o něj se tak osoba pokouší pečovat o vlastní já (Bowlby, 2010). V některých případech může jedinec čerpat více potěšení ze vztahu s jejich psem než z mezilidských vztahů, protože právě pes jim přináší bezpodmínečnou lásku a oddanost, což obvykle chybí ve vztahu mezi lidmi. Mezilidské vztahy jsou složitější a mohou přinášet neuspokojení a smutek (Archer, 1997). Lidé jsou také často rozpolcení, pes Vás naopak miluje vždy, nezajímá ho, co děláte. Mají skvělou paměť na lidi, které kdy poznali a spojili si je s radostí a láskou (Masson, 1999). Majitelé psů často přirovnávají vztah ke svému mazlíčkovi jako k dítěti a přistupují tak k němu - hrají si s ním, mluví s ním ve zkomoleném jazyce, šišljají na něj stejně jako na dítě, mazlí se s ním a také o něm často mluví, jako o svém miminku, zlatíčku apod. (Archer, 1997). Děti i psi mají totiž podobné citové vlastnosti – oplývají nevinností, čistotou a upřímností. Také jsou podobně otevření, neumí podvádět a jsou zranitelní (Masson, 1999). Je potvrzené, že komunikace člověka je mnohem méně komplikovaná se psem, než s jeho vlastním dítětem (Galadová, 1999).

Vlastnictví psa může člověku zneužívajícího drogy dopomoci k režimu a k péči o sebe samu. Důkazem je výpověď respondenta, který se zúčastnil studie o hepatitidě typu C a její léčbě. Dotazovaný uvedl, že ho pes donutí vstávat brzy, dodržovat denní režim a je to jeho podpora. Tím, že psa každý den krmí, udržuje svoje stravovací návyky a nezapomíná na jídlo a na pití. Ví, že nesmí celý den jen ležet, a to ho udržuje v kondici. Je pyšný, když mu psa ostatní lidé chválí, jak je hezký nebo že je dobře vycvičený. Pes mu doslova pomáhá v každodenním bytí (Swan et al, 2010).

1.6 Programy zaměřené přítomnost psa u uživatele drog

V záchytném domově pro léčbu alkoholismu v Bridgeportu psi vedoucího pomáhají závislým tím, že od nich odsunou sklenici. Správce byl kdysi rovněž alkoholikem a myslí si, že mnoho lidí sáhne po pití, protože nedokážou uspokojit svoje citové potřeby. Lásky a oddanosti psů pomohla při léčbě řadě pacientů. Většina z nich si pak některého ze psů natolik oblíbila, že si ho po léčbě odvedla domů (Galadová, 1999).

V Irvine v Kalifornii centrum pro léčbu závislostí dovoluje svým klientům brát si do programu svého psa. Věří, že když ho mají u sebe, dosáhnou mnohem větších úspěchů v léčbě. Ta je velkým stresovým faktorem a právě pes jim pomáhá tento stres zvládnout. Vlastnictví psa má spoustu terapeutických benefitů, jako je pocit přijetí – cokoliv se stane, člověk se vždy může spolehnout na psí vítání plné lásky. Člověk, který začal abstinovat, mívá pocit, že nikam nezapadá, ale právě pes mu připomíná, že ho má rád a není sám, tím svému pánu zajistí větší komfort. Další výhodou je to, že pes pomáhá člověku všimnout si světa okolo, protože během léčení se klienti zabývají jen sami sebou a jsou sebou přímo zahlceni. Pes mu v tomto ohledu pomáhá zastavit myšlenky pouze na sebe. To, že se lidé starají o své mazlíčky, jim dává zodpovědnost, což velice dobře rozvíjí psychické zdraví. Správná péče zapojuje majitele do denního režimu (chození na procházky, krmení, atd.) a buduje v nich zdravé návyky. Mazlíčci taktéž fungují jako skvělé prostředky ke komunikaci, pomáhají lidem proti samotě a izolaci, uzavřenosti (Morningside Recovery, 2017).

V Polsku instituce Monar poskytuje program pro osoby závislé na drogách, bez přístřeší nebo s HIV. Těmto lidem program pomáhá najít nový smysl života a začlenit je zpět do společnosti často netradičními způsoby. Jedním z nich je útulek pro psy, ve kterém samotní klienti postavili kotce a velmi dobře o něj pečují. Tito lidé v útulku spí a starají se o jeho správný chod. Pro mnohé závislé je to úplně nový zážitek. Pes se stane jejich ztracenou jistotou, mohou mu důvěřovat, nebojí se projevit lásku, hovoří s ním a chovají se zcela přirozeně. Marek Kotanski, který projekt řídil, tento způsob integrace doporučuje a věří, že stojí za to jej vyzkoušet (Galajdová, 1999). K dispozici je dvacet center po pěti stech lůžkách a léčba trvá až dva roky. Pro Polsko jsou specifické po domácku vyráběné opiáty s přídavkem benzodiazepinů nebo barbiturátů (Council of Europe, 1993).

Pilotní projekt byl realizován v New Yorku v lůžkovém zařízení pro léčbu závislostí, kde program pro pacienty trvá dvacet šest dnů (detoxifikační část programu není započítána). Projekt trval po dobu dvanácti týdnů a psi docházeli jednou týdně na přibližně jednu hodinu. Aktivita zahrnovaly socializaci, výcvik, krátká agility cvičení a probíhaly v osobním volnu pacientů po obědě, takže účast nebyla povinná. Celkový počet pacientů tvořilo téměř šedesát osob, z nichž se programu neúčastnilo třináct kvůli alergiím, strachu ze psů nebo prostě proto, že neměly rády zvířata či chtěly spát; sedm osob se účastnilo pouze pasivně – byly jen přítomny a nezapojovaly se do aktivit se psem; třicet šest se zapojilo aktivně. Na aktivních účastnících byla vidět radost, seděli u psa blízko, mazlili jej, mluvili na něj nebo ho krmili. Chovali se spontánně a nenuceně si o sobě navzájem povídali, nejvíce o své minulosti. Díky projektu panovala v zařízení uvolněnější nálada a mírnější napětí, sdílený čas si užívali nejen klienti, ale i pracovníci a samotní psi. Velkým benefitem je hlavně větší otevřenost klientů, náhled na jejich chování a uvědomování si špatných vzorců. Tyto faktory pak mohou pomoci strukturovat klientům svůj životní styl a budoucnost bez drog a alkoholu (Miller, Cross & Underwood, 2015).

Velmi zajímavý program je poskytován ve Philadelphii v lůžkovém zařízení pro léčbu závislostí, ve kterém se pacienti starají o psy z tamního největšího útulku. V USA mají velký problém s přeplněností útulků, a tak je spousta psů odsouzena k euthanasii. V programu připadá vždy jeden pes na jeden pokoj – tedy na dva pacienty. Žijí spolu a pacienti se o psa starají a poskytují mu veškerou péči, krmí ho, hrají si s ním, cvičí ho, chodí s ním na procházky a udržují jeho dobrou hygienu. Psi též navštěvují s pacienty jejich běžný program, protože to napomáhá k socializaci zvířete a jeho přítomnost podporuje pacienta. Trenér dochází dvakrát týdně na jednu hodinu a učí pacienty, jak správně trénovat psa. Ve dnech, kdy trenér není přítomný, trénují psa sami.

Procvičují, co se naučili na lekci. Tréninky se zaměřují na poslušnost psa, základy agility, jak poznat u psa nemoc nebo bolest, naučit se jeho řeč těla a další aktivity. Pes zůstává v zařízení, dokud není adoptován. V tomto případě je nahrazen co nejdříve jiným psem, aby se optimalizoval jejich počet. Pokud je pes v zařízení agresivní, nebo mu prostě podmínky nevyhovují, je přesunut zpět do útulku a místo něj je vybrán pes jiný. Pacient má možnost si po ukončení léčby psa vzít a je mu dovoleno docházet do zařízení na tréninky. Aktivity v programu přináší prospěch pacientům tím, že se jim zvedá sebedůvěra a buduje zdravé sebevědomí. Program pomáhá i samotným psům před euthanasií a řeší problém přeplněných útulků (Schwartz, Katara & Fagan, 2012).

Lidé v různých sociálních nebo zdravotních zařízeních mají každodenní život přesně určený a kontrolovaný. K tomu navíc nedostatek soukromí může vyvolávat úzkosti, deprese a jiné příznaky institucionalizace. Pokud se ale zvířata a hlavně péče o ně stala pravidelnou součástí režimu, prospěch byl zaznamenán nejen u klientů, ale i u personálu. Péči o zvířata se zmírňují umělé podmínky zařízení. Navíc zvířata poskytují příležitost ke hrám, mazlení a zapojení do společnosti. Programy, které vyžadují od svých klientů péči o zvířata, klienty velmi často motivují ke kontaktu s druhými lidmi, zvyšují jejich fyzickou aktivitu a učí je mnoha praktickým dovednostem. Před pořízením zvířete však zařízení musí zvážit své možnosti, jestli bude zvíře v podmínkách spokojené, nebude přespříliš obtěžováno či stresováno a také musí počítat s větší finanční zátěží. Konkrétně u psů se musí navíc dbát na to, aby měl dostatek pohybu, základní výcvik a také potřebuje jednu osobu jakožto vůdce smečky (Galajdová, 1999).

Dále existují případy terapií se psy u dětí, jejichž matky byly drogově závislé. Šestiletý Danny se narodil své závislé matce, která ho zanedbávala emocionálně i fyzicky, nechávala ho často bez dozoru, i když byl jen batole. Danny konstantně brečel, aby si získal pozornost a choval se agresivně až násilně vůči svým vrstevníkům a dalším lidem. Na terapiích byl extrémně impulzivní, rozrušený. Během jedné terapie vyhrožoval psu zavřenému v kleci. Terapeutka se i přesto rozhodla jej z klece vypustit. Chlapec si nejprve zvířete nevsímal, stále se dožadoval zvýšené pozornosti. Po pár sezeních se ovšem Danny nemohl nabažit her se psem (nejvíce si oblíbil hru na schovávanou), neustále se vyptával na psa a na to, jestli se ke psu chová hezky. Na terapiích byl později přítomen pár křečků místo psa, ke kterým se chlapec choval opatrně a bál se, aby jim neublížil. Pokaždé se ptal, jestli je křeček šťastný a jestli ho naopak svým chováním netrápí. Chlapcovo impulzivní chování se zcela nevytratilo, ale o dost se zmírnilo a více se soustředil. Terapie mu dopomohly k empatickému citění (Parish-Plass, 2008).

Další případ je o tříletém chlapci, který byl ještě v prenatálním stadiu vystavený vlivu drog, konkrétně heroinu a kokainu. Kvůli poruchám chování – především záchvatům vzteku a neshášenlivosti doteku, které znemožňovaly matce syna i vykoupat, byl doporučen k terapii. Dalším problémem byla jeho motorika, spojená zřejmě s nedostatkem motivace – stát uměl, ale vůbec se nepokoušel udělat pár kroků ani s posilovacími podněty (hračky, hudba, oblíbené jídlo, apod.). Když ho však matka vzala na pláž, velmi ho zaujal racek, na kterého začal ihned reagovat hlukem a ukazováním, což byl jeho vůbec první pokus o komunikaci. Domů si pořídili papouška, který byl chlapci ukazován po koupeli a již po několika týdnech koupání probíhalo bez záchvatů a zcela v klidu. „Pták“ bylo také jeho první slovo. Tyto poznatky vedly k tomu, že terapeut začal na sezení vodit trénovaného, testovaného terapeutického psa, který v dítěti ihned vyvolal zájem. Hned se po něm začal natahovat a hladit ho. Na základě této motivace byl vypracován deseti fázový program k naučení chůze od plazení za psem až k chůzi bez opory. Bylo dosaženo skvělých výsledků.

Chlapec prošel během prvních deseti týdnů čtyřmi stádii a při jedenáctém sezení udělal své první kroky směrem ke psu. Ke konci programu již ušel bez opory skoro dva metry, aby se s psem pozdravil. Podobným příkladem je i čtyřletá nevidomá dívka, navíc hyperaktivní a mentálně retardovaná v důsledku prenatálního vystavení návykovým látkám. Nedokázala se soustředit déle než jednu minutu a doma se dokázala zabavit pouze destruktivním chováním, matka ji nemohla nechat ani na několik sekund bez dozoru. Na terapii při úvodním sezení se zklidnila jen při hlazení terapeutického psa, žádné jiné posilovací a odměňovací podněty nefungovaly. Následně byl vypracován program, při němž si dívka mohla hladit psa jen za poslechu hudby z dětského pořadu. Nakonec si dívka dokázala v klidu hrát i s plyšovou hračkou místo živého psa za poslechu hudby i půl hodiny (Galajdová, 1999).

1.7 Canisterapie, AAT, AAE

Autorkou tohoto termínu se stala v roce 1993 osvětová pracovnice Jiřina Lacinová. Složila jej z latinského *canis*, tedy pes, a terapie. Tento termín se rozšířil nejen v České republice, ale i v zahraničí (Velemínský, 2007).

Canisterapie klade důraz na psychologické, sociální, integrační a citové problémy, fyziologické důsledky jsou až druhotné. Canisterapie nachází uplatnění jako podpůrná psychoterapeutická metoda nejvíce při řešení situací, kde se tradiční metody nedají použít nebo selhávají. Jedná se zejména o špatně komunikativní pacienty, děti (citově deprivovaní, emocionálně poškození, autistické, psi jsou nápomocní i u logopedie, dlouhodobě nemocných dětí atd.), postižené pacienty (mentálně či smyslově) a v neposlední řadě také u některých psychiatrických diagnóz, jako je úzkost a deprese (Galajdová, 1999). Canisterapii definujeme léčebným kontaktem psa a člověka, může být prováděna ve skupině, ale i individuálně. Přispívá též k rozvoji jemné i hrubé motoriky, zlepšuje komunikaci, interakci s druhými a zvyšuje motivaci v léčbě (Velemínský, 2007).

Mezi metody canisterapie patří pracovní programy AAA (Animal Assisted Activities), které se zaměřují zejména na motivaci, výchovu, odpočinek a zvýšení kvality života. Tato metoda se aplikuje v různých terapeutických prostředích a vede ji profesionální odborník, který musí být speciálně vyškolený, a účastní se jí speciálně vybraná zvířata. AAA vyjadřujeme pouze v pocitech, zejména radosti, spokojenosti a štěstí. (Galajdová, 1999). Tyto programy mohou být vedeny i proškolenými vzdělanými laiky a odborníky pracujícími se zvířaty. Cílem těchto intervencí je vylepšit kvalitu života klienta po stránkách zájmů, volnočasových aktivit a sportovní činnosti (Nerandžič, 2006). AAA se dělí na pasivní, kdy se klient o psa nestará, pes na člověka pozitivně působí pouze svou přítomností, a na interaktivní, kdy pes je v instituci stále (rezidentní typ), nebo tam může s odborníkem pravidelně docházet (návštěvní typ). Při interaktivní AAA klienti i pracovníci se psem interagují a starají se o něj, většinou kolektivně (Malinčíková, Talafa, Pudich & Tichá, 2012).

Další metodou je AAT (Animal Assisted Therapy). Tu můžeme definovat jako cílovou intervenci, u které je zvíře považováno za nepostradatelnou součást terapeutického procesu. Tuto metodu provádí zdravotnický profesionál, který má speciální odborné znalosti a navíc jsou výsledky měřitelné a objektivně pozorovatelné (Galajdová, 1999). Specialisté musí mít praxi v oboru ve své profesi (lékaři, fyzioterapeuti, ergoterapeuti, speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, apod.) a musí mít i kvalitní znalosti týkající se zvířat, se kterými pracují. Tyto intervence jsou zaměřeny na rozvoj fyzické, psychické, kognitivní a výchovné funkce klienta. Na rozdíl od AAA můžeme AAT evaluovat a měřit (Nerandžič, 2006).

Účinky psa na člověka již byly zmiňovány, ale canisterapie má i opačný vliv, tedy z člověka na psa. Při i během pozitivní interakce se u psů výrazně zvýšily hladiny dopaminu, fenylethylaminu a endorfinu, výsledkem jsou pocity podobné lidské zamilovanosti a lásky. Koncentrace oxytocinu se u psů zvýšila pouze u pozitivního setkání se svým majitelem (Malinčíková, Talafa, Pudich & Tichá, 2012).

1.8 Organizace pomáhající lidem v nouzi s péčí o zvířata

V České republice je organizace Psí život jedinou organizací, která komplexně pomáhá zvířatům, jejichž majitelé jsou osoby bez přístřeší nebo uživatelé návykových látek. Tito lidé, ačkoliv dělají v péči o svého mazlíčka vše, co je v jejich silách, většinou nemají dostatek prostředků na veterinární péči. Povinná očkování, různá zranění a nechtěná množení zvířat – to jsou problémy, které nejsou nejlevnější, a člověk v nepříznivé životní situaci je musí řešit. Organizace vidí smysl pomoci jak pro zvířata samotná tím, že jim zlepší kvalitu života, tak i pro jejich majitele a širší okolí zabráněním přenosu infekčních nemocí a parazitů. Činnost této organizace se rozprostírá do několika oblastí (sociální, ekologické, zdravotní a environmentální) a snaží se o jejich zlepšení. Sami sebe pokládají spíše za terénní službu. Dojíždí i na Slovensko do opuštěných osad. Tým se skládá z odborníků dlouhodobě se věnujících zvířatům v nouzi a sociálně ekologickým tématům. Jejich zájem prokazuje fakt, že všichni členové týmu vlastní nejedno zvíře, které se dříve ocitlo v nouzové situaci. V roce 2015 Psí život pomohl bezmála tisícovce zvířat (Psí život, 2017).

Veterináři bez hranic je mezinárodní nezisková organizace působící i na českém území od roku 2009. Mají jasnou filozofii – když budou zdravá zvířata, budou zdraví i lidé. Poskytují pomoc v zahraničí i u nás v odvětví veterinární i humánní medicíny, zemědělství, v environmentální oblasti a rozvoje komunitní spolupráce. Dále poskytují pomoc studentům v příbuzných oborech, spolupracují s ostatními subjekty v rámci veterinární a humánní medicíny a zemědělství v Čechách i za hranicemi, podporují výzkumy a jejich aplikaci v praxi. Organizace poskytuje poradenství, pořádá semináře a školení a další kulturní akce. V neposlední řadě se věnuje nakladatelství a vydavatelství. Každoročně (již od roku 2010) na podzim očkují bezplatně proti vzteklině psy patřící lidem bez domova. Na akci navíc probíhá osvěta o této nemoci (Veterináři bez hranic ČR, 2017).

2 Praktická část

2.1 Stanovení cíle

Cílem této bakalářské práce je popsat vztah mezi uživatelem návykových látek a jeho psem, kterého v současnosti vlastní. Popis vztahu vychází z výpovědi polostrukturovaného interview, ve kterém jsem kladla otázky zaměřené na péči o psa a výhody či nevýhody plynoucí z jeho vlastnictví. Během rozhovorů jsem měla čas sledovat, jak se člověk ke svému psu chová, jak jej oslovuje a v jakém stavu pes je.

2.2 Formulace výzkumných otázek

Před začátkem výzkumu jsem si stanovila dvě výzkumné otázky:

1. Jaký význam má pes v životě závislého člověka?
2. Jaká pozitiva a negativa přináší pes do života uživatele návykových látek?

Otázky se mi podařilo zodpovědět díky polostrukturovanému interview, při kterém jsem měla možnost doptávat se na nejasnosti nebo na další doplňující informace.

2.3 Design výzkumu

Výzkum je orientačního charakteru, je zaměřen deskriptivně a klade si za cíl zorientovat se a porozumět danému problému. Jedná se o sondu, která slouží k získání informací a náhledu na situaci, o které moc nevíme. Výzkum je realizován pomocí otázek, které jsou respondentovi položeny ústně nebo písemně. Vyhodnocení je poté opřeno i o pozorování (Ferjenčík, 2000).

Pro výzkum jsem se rozhodla využít polostrukturované interview, při kterém jsem pokládala otevřené i uzavřené otázky. Semistrukturované interview obsahuje okruhy otázek, na které respondent odpovídá. Je obvyklá proměnlivost pořadí otázek pro maximální výtěžek informací z rozhovoru. U tohoto typu interview se dbá na prostředí s větším důrazem, než u kteréhokoliv jiného; někdy je kladen požadavek, aby rozhovor probíhal pouze na určeném místě, prostoru (Miovský, 2006).

Ferjenčík (2000) říká, že „polostrukturovaným interview se aktivita interviewujícího dále zvyšuje. Má předem strukturovaný seznam otázek. Způsob, forma odpovědi zůstává nadále víceméně volná. Respondent si sám může vybrat styl odpovědi.“

Otázky jsem kladla trychtýřovitě, kdy jsem šla od citově neutrálních, obecných témat po více citlivá, specifická (Ferjenčík, 2000).

2.4 Metody tvorby dat

Výpovědi respondentů jsem nahrála i s jejich souhlasem k účasti k výzkumu. Seznámila jsem je s etikou této práce - zaručila jsem jim anonymitu, jejich jména jsem v práci neuváděla a ani jsem nepopisovala místo jejich výskytu. Respondenti měli možnost neodpovídat na otázky, na které nechtěli a také kdykoliv výzkum ukončit. Účast na výzkumu je dobrovolná a žádné informace nejsou poskytovány třetím stranám. Výsledky výzkumu jsou zveřejněny pouze v rámci této bakalářské práce. Souhlas s účastí ve výzkumu jsem nahrála před zahájením samotného rozhovoru. Rozhovory jsem následně přepsala a poté audiozáznamy smazala.

Data jsem tvořila pomocí dvou metod – vytváření trsů a zachycení vzorců. Metoda vytváření trsů seskupuje a konceptualizuje na základě podobnosti určitých jednotek do skupin. Asociace s opakujícími se znaky jsou zařazeny do jednotlivých skupin na základě společného znaku, které se týkají nějakého úzkého tématu. Ze základních jednotek jsou vytvořeny obecnější jednotky. Metoda zachycení vzorců, neboli gestaltů, je jednoduchým analytickým nástrojem. Při práci s daty se zaměřuje na určité opakující se vzorce, které jsou následně zaznamenány.

Jedná se tedy o vyhledání obecných struktur v nasbíraných datech. Dochází k redukci, jelikož původní bohatou výpověď respondenta shrneme do obecnějších kategorií na základě podobnosti/odlišnosti. Kategorie se pak s novými výpověďmi doplňují o další informace, mohou je vyvrátit, nebo podpořit (Miovský, 2006).

2.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořilo celkem osm klientů pražského terénního programu No biohazard (organizace Progressive o. p. s.). Vybírala jsem je během terénní služby. Jediná podmínka, kterou jsem si stanovila, byla, že účastníci studie museli vlastnit psa a na základě tohoto kritéria jsem potenciální respondenty oslovovala.

Použila jsem metodu příležitostného výběru, kdy do vzorku byli vybráni jedinci, kteří se mi během služby naskytli. Tento výzkum se nejvíce používá k první sondě do nepopsané problematiky (Ferjenčík, 2000).

2.6 Metody analýzy dat

„Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod“ (Miovský, 2006).

Pro co největší výtěžek z odpovědí respondentů jsem se rozhodla použít kvalitativní přístup. Díky otevřeným otázkám mi klienti programu odpovídali košatě a většinou byli velmi sdílní. Kombinovala jsem je s uzavřenými, u kterých jsem se v případě nejasnosti odpovědi na chybějící informace doptávala.

2.7 Praktický průběh realizace

V počátcích výzkumu jsem zvažovala, jestli toto téma zvládnu představit. Jak jsem již uvedla, literatury zabývající se touto problematikou je opravdu málo, a tak jsem úplně nevěděla, jak problém uchopit. Výzkum jsem realizovala při mé dlouhodobé stáži v terénním programu No Biohazard organizace Progressive o. p. s. během února a března roku 2017. Ze začátku klienti programu nebyli příliš vstřícní, tak mě jejich přístup příliš nepodpořil. Někteří však neváhali se mnou rozhovor udělat hned napoprvé, s některými jsem se domlouvala na příště, což se ne vždy podařilo. Až tak přibližně po třech týdnech mého působení v programu se postojе klientů prolomily a oni se mnou začali rozhovory dělat. Mohlo to být tím, že mě v terénu už sami poznávali a nebyla jsem pro ně cizí. Vždy jsem je seznámila s etickým kodexem, který se váže k mé bakalářské práci. Motivací jim byla sušenka.

3 Výsledky

3.1 Denní režim se psem

Pes je pro uživatele návykových látek společníkem, se kterým tráví celý den. Díky němu si někteří udržují denní režim, protože pes musí jíst, spát, chodit na procházky a tím nutí svého majitele k aktivitě.

Respondent č. 6 se vyjádřil následovně: *„Přináší mi třeba to, že tě ten pes vytáhne ven, i když se ti fakt nechce. Nebo tak no.“*

Respondentka č. 7 uvedla: *„Mám důvod vstát ráno z postele, jít se projít. Dává mi takovej smysl života asi no.“*

Jiný dotazovaný (8) řekl: *„No tak teď jak bydlíme, tak většinou vstanem, jak vstanem, trošku něco posnídáme, jdeme se projít, vyblbnout, pak nějak jedeme do města pro věci, jsme tu takle do večera, jak to vychází... A pak zas jedem domu, no. Takle to jde nějak furt.“*

Dotázaný s číslem 5 mi popsal jejich režim předchozího dne takto: *„Vstali jsme, měli jsme se sejít s mámou, tak jsme šli za mámou, pak jsme se šli proběhnout. Pak jsem šel dělat peníze, večer jsme přišli domu, tam jsem jí dal najíst, no a leželi jsme a koukali na televizi.“* Ještě jsem se ho doptala, jestli jsou ostatní dny něčím odlišné. Odpověď zněla: *„No, někdy nejdu ven a nechám jí na dvoře. Jinak jsme spolu furt. My jsme spolu dvacet čtyři hodin denně.“*

Respondentka č. 3 popsala její rutinu předchozího dne následovně: *„Včera jsme vstávali docela pozdě, jinak jdeme do města, děláme peníze, jsme venku, pak jdeme na louku, hrajeme si s psama. Pak zase jdeme domu, spíme. No a takle to je vlastně každý den.“*

„Přináší mi dost věcí, dokonce i nějakou disciplínu, musím na ně dávat pozor, i když oni si většinou hlídají mě, ale stejně. Disciplínu, musím s nima chodit ven, starat se o někoho, a tak no,“ takto zněla odpověď dalšího z klientů (respondent č. 1), ten vlastní dva psy.

Pouze dva lidé z osmi v dotazu na denní režim neuvěřili čas strávený jen se svým psem, šesti lidem tedy dává pes nějaký režim dne.

3.2 Péče o psa

Aspektem, který jsem posuzovala, byla péče o psa. Konkrétně jsem se ptala na stravu, zdraví a kde pes spí.

Sedm respondentů dává psu jíst konzervy, někdy smíchané s granulemi. Jediný, který odpověděl jinak, musí stravě věnovat zvýšenou pozornost kvůli zažívacím problémům svého psa (dotazovaný č. 6): *„No on má špatný zažívání, takže musíme kupovat super prémiový granule, což je teda patnáct – sedmnáct set [Kč] za deset kilo, což on teda spráská během nějakých dvaceti dnů. Takže tak no.“*

Jeden z dotazovaných přímo uvedl, že jeho pes jí lépe, než on samotný – respondent č. 2: *„Granule moc nepapá, parchantík vychcanej. Konzervy no, půl na půl s granulema, včera dostal třeba čtvrtku kachničky, párečky... On furt takovýhle mňamky dostává, koleno pečený, vid', Mišáku? On si žere líp než já. Pak choděj lidi na kleku a říkaj ‚chudák pejsek‘, to vždycky chytám nervy. Jak žere ten pes, to fakt nejím ani já. Sám slintám, jaký dostává věci.“*

Čtyři z celku mluvili jasně o tom, že pes jí to, co mají k jídlu oni samotní - respondent 8: *„No hele, hodně jí kupuju takový ty kapsičky různý nebo konzervy a míchám to s granulema, po tom se může utlouct normálně. Jinak jí dávám plus k tomu vždycky to, co jim zrovna já.“*

Respondent č. 4 se vyjádřil na otázku, co svému psu dává k jídlu, takto: „Konzervy no a hlavně to, co jim já, no.“

„Normálně, konzervy, granule, takový skelety vařený někdy. A to co jim já no,“ tak zněla odpověď od dalšího (č. 5).

Dotazovaná č. 7 mi uvedla odpověď, která zahrnuje všechny tři vzorce odpovědí, tzn. jak komerční stravu pro přímo pro psy, dělení se o vlastní jídlo i to, že dopřává svému psu lépe, než sobě: „Já se s ním o jídlo dost dělím, ale když mám peníze nějaký, tak mu koupím nějakou dobrou konzervu. Jako ty konzervy se mu teď fakt snažím kupovat no, přece jen to je štěně, a to potřebuje trochu lepší jídlo, než jím já.“

Co se týká spánku, tak pes spí v posteli/ve stanu/na matraci u všech dotázaných. Všichni to brali jako normu či samozřejmost, vesměs se odpovědi nelišily:

„Normálně spí v posteli se mnou“ (respondent 1); „spí se mnou samozřejmě“ (6); „se mnou na matraci, to je jasný, to nejde jinak“ (dotazovaná 7); „no se mnou. Bydlíme v takový chatrči v jedný zahrádkářský oblasti, tak to chrápe se mnou v posteli nejradši. No, a když spíme na ulici, tak to spí vedle mě. Nebo na mě no. Takle si sem [na krk] položí hlavu a spíme“ (respondent č. 8). „No se mnou ve stanu, nebo před stanem. Jak chtějí,“ tak se vyjádřil k otázce respondent 4. Dotazovaná č. 3 odpověděla: „Spí ve stanu s náma.“ Klienta programu (2) jsem se ptala, jestli s ním pes spí, dostala jsem jasnou odpověď: „No jasně, klasika. Se mnou spal v posteli, i když jsem normálně bydlel.“

O zdraví psa se starají návštěvami u veterináře tři respondenti. Otázka zněla, jestli chodí se psem na očkování:

„Psa očkují no, každé rok zadarmo vočkují proti vzteklině, ale máme i vlastního veterináře a chodíme,“ takto odpověděl respondent 1.

Dotázaný č. 5 řekl: „Jasně. Ona je i čipovaná. Normálně k veterináři chodíme.“

Respondent č. 6 uvedl: „Nebyli jsme asi rok teď, předtím jsme byli a jednou jsme nebyli třeba 2-3 roky. Jsme líný, no. A pokud tomu psovi vyloženě nic není, tak moc nechodíme no. Ale máme v plánu to doočkovat, máme skvělýho veterináře.“

Na pravidelná očkování chodí všichni dotazovaní, nejvíce k organizaci Psí život, z. s.

Respondentka 3 odpověděla: „Jo, chodíme. Teď to právě potřebuju zjistit, kdy je to očkování, má být zase zdarma. Dvakrát do roka to je, takže tohle.“

Dotazovaný č. 4 řekl: „Jo, právě má přijet zas Psí život, ještě jsem se nějak nedostal na káčko, ale plánujem teď někdy v březnu.“

„No teď potřebujeme vlastně i odčervit, já slyšela od kluků o tý organizaci, co očkují zdarma, takže to se chystáme poprvý no, snad to zvládnem“ takto odpověděla respondentka č. 7.

Respondent č. 8 se na otázku vyjádřil takto: „Jo to chodíme, jak tady očkují zadarmo, jinak k veterináři nechodíme, jen když je fakt nouze no, to naštěstí bylo zatím jen jednou.“

K této otázce jsem se ještě doptávala, jestli chodí oni sami ke svému praktickému lékaři. Kladně odpověděl pouze jeden respondent (5): „Jojo, chodím, mám svýho doktora.“

Z toho lze usoudit, že se dotazovaní starají více o zdravotní stav svého psa, než o svůj, důkazem mi je výpověď respondenta 2: *Tam [u lékaře] jsem nebyl leta no (smích), naštěstí nijak nemocnej nejsem. Se mnou není problém, já když dostanu horečku nebo nějakou chřipku tamhle, tak si dám paralen, vypotím se z toho a jsem v klidu, horší to je se psem, že jo.*“

Zvládnutou péčí o psa jsem sama mohla vidět v terénu. Všichni psi měli krásnou lesklou srst a měli dobrou stavbu těla. Klienti v programu, nejen spolupracující se mnou, se dost často ptali, kdy přijede organizace očkovat psy. Celkově se všichni chovali ke svému psu během rozhovoru velmi přátelsky, hladili ho, mazlili se s ním, často jej oslovovali jako miláčka, zlatíčko, atd. Dotazovaná č. 7 dokonce svého psa pojmenovala tak, jak si vždycky přál pojmenovat psa její zesnulý bratr:

„Jmenuje se Diego, po bráchovi. No on tu s náma už bohužel není, ale vždycky psa nějakýho chtěl, no. A chtěl mu dát tohle jméno, už od dětství. Takle si ho aspoň připomínám každý den.“

Dále měli své psy vycvičené, např. klienta č. 1 jsem zpovídala před jeho bytem, vlastní dvě malé fenky, Miu a Besy. Ty běhaly na volno venku a stačilo, aby pískl, a ony hned přiběhly. Neustále si svého pánička kontrolovaly pohledy. S dalším respondentem (č. 2) jsem dělala rozhovor ve vestibulu metra, vlastní psa Míšu. Kolem šel jiný pes, který Míšu kdysi pokousal. Míša na psa začal vrčet a štěkat, respondent ho začal uklidňovat vřelým, klidným tónem hlasu a pes se po chvíli uklidnil a lehl si mu k nohám. Respondent č. 6 se svým pitbulteriérem cvičí aktivity jako je např. weight – pull (tahání břemen – např. pneumatiky), zavěšení na peška apod. Bylo vidět, jak ho baví se svým psem Harrym trávit volný čas a věnovat se mu. Ukazovali mi i některé povely a na respondentovi i jeho psovi jsem viděla čistou radost, když se činnost povedla.

3.3 Léčba a pes

Co mě zajímalo dál, bylo to, jestli by uživatelé drog odmítli možnost léčby kvůli vlastnictví psa. Tři z respondentů řekli, že by léčbu jasně odmítli:

„No jako vůbec si to nedokážu představit, nechat jí tady takle. Takže asi jo no, asi určitě,“ uvedl respondent č. 8.

„Samozřejmě [bych odmítl léčbu]. Ještě jsem teda neodmít jo, záleželo by na situaci no, ale pes by vyhrál asi určitě,“ odpověděl dotázaný č. 5.

„Kvůli nim určitě. Už jsem odmítla vlastně no,“ svěřila mi respondentka č. 3.

Další by dali psa někomu blízkému na dobu léčby, někteří si tuto situaci nedokážou ani představit:

„No měl bych je kam dát. Nechal bych je expřítelkyni, nebo třeba mámě,“ sdělil mi respondent 1.

„V léčbě tam jsem nikdy nebyl, necejtim se na to. A kdyby, tak jí dám k mámě“ odpověděl účastník výzkumu č. 5.

„No možná bych to na toho psa svedl, abych se nemusel léčit [smích]. Ale asi ne, asi ne. Ale nevím no, je to těžký. Takovýhleho psa ani nemůžu nikomu svěřit. Ale ne, neuváděl bych to jako hlavní důvod, ale výmluva je to dobrá“ zhodnotil situaci respondent č. 6.

„No tyjo to nevím, si tu situaci nedokážu moc představit, jako že bych se šla léčit hele [smích]. Ale určitě bych ho nenechala prostě na ulici, ať se o sebe postará sám, že já se jdu někam tahle léčit. To ne, no. Možná bych se spíš snažila ho někomu dát na hlídání, ale aby mi ho pak vrátil, že jo, no. No nevím, je to těžký. Léčit se zatím jít nikam nechci, tak to nemusím řešit,“ vyjádřila se dotázaná č. 8.

3.4 Ubytování a pes

Podobně jsem se dotázala na ubytování, jestli by jej kvůli psu někdy odmítli. Všechna osm respondentů se shodlo na tom, že určitě, někteří to už udělali.

Respondent 1 uvedl: „*Na ubytovnách jsem moc nebyl, ale ne kvůli psům, mám fobii ze štěnic, takže spíš jsme bydleli po squatech nebo v nějaký betonový skruži nebo tak.*“ Doptala jsem se ho, abych získala jasnou odpověď („*Takže vyloženě kvůli psům jsi neodmítl ubytování?*“), která zněla: „*Ne, to ne... Počkej vlastně jo, když tam pes nemohl, tak jsem byl radši venku.*“

Respondent č. 2 odpověděl takto: „*Jasný, ubytování odmítám, to radši bydlím ve stanu, jemu to je úplně jedno, jestli je ve stanu nebo támhle v nějaký vile, jemu je hlavní, že je se mnou.*“

„*No tak bydlet se dá i jinde než na ubytovně, díky Bohu, takže nás to úplně neomezuje no, ale tak kdyby mi někdo nabídnul nějaký byt a že by tam pes nemoh, no tak holt smůla no, nešel bych,*“ tak zněla odpověď od dotázaného č. 8.

3.5 Pes jako ochránce

Pes může mít v životě uživatele drog ochrannou funkci. Potvrzují to výpovědi respondentů:

č. 1: „*I mi pomáhají, i tyhle mrňavý [psi], když třeba usneš, tak už to stačí, aby ti někdo nevybral kapsy někde.*“

Dotazovaný č. 4 řekl: „*Dává mi takovej pocit bezpečí.*“

Respondent č. 5 uvedl: „*Taky mě chrání, do mě nemůže nikdo ani plácnout. Nebo když jdu nakoupit, dám na zem baťoh, vedle toho nebo na něj položím bundu, vona si na to lehne a čeká, a já se nemusím bát o věci,*“

Dotázaný s č. 6 mi sdělil: „*A hlavně je to můj bodyguard, že jo. Já mám padesát kilo možná, možná [smích]. Kdybych ho někde přivázal a šel se prát, tak on se oběsí na tom vodítku, jak by mi chtěl jít pomoci.*“

A respondent č. 8 na otázku odpověděl: „*Nemusíš se bát, že by tě třeba někdo vokrad v noci prostě. Ona je sice zlatíčko jo, ale jakmile na mě někdo jen zvýší hlas tak startuje hnedka. Jednou do mě jeden týpek jen tak drbnul a vona po něm tak vyjela, ho nesnáší do teď. Týpek teď musí chodit vobloukem kolem nás.*“

Celkem tedy pět klientů programu udává, že pes plní roli ochránce v jejich životech.

3.6 Pes jako dítě

Dost často respondenti ve svých výpovědích zmiňovali, že psa mají místo dítěte, že jej tak berou, či se oni sami staví do role rodiče:

„*Pro mě ten pes je vlastně místo dítěte, no. Starat se o dítě jako toxik, to nemá cenu zkoušet, nebo zkoušet - na tom bych nechal asi zdraví, tak lepší ten pes. Hlavně od něj nikdy neuslyším ,táto, dej,*“ vyjádřil se respondent č. 1.

„*Já ho беру jako člena rodiny, jako když máte dítě prostě. On ani neumí bejt beze mě, no. Je na mě fixovanej. On ani neumí bejt bez tatínka,*“ řekl mi dotázaný č. 2.

„*Pro mě vlastně znamenají moje děti, nebo jako já jsem děti ještě neměl, ale ten vztah mezi člověkem a psem je prostě... Kdo to nezažil, tak neví asi, no*“ odpověděl respondent č. 4.

„*Tak je to moje zlatíčko, no. To je jak dítě prostě, se vo to musíš starat jo, nějakým způsobem cepovat, dávat najíst, ... No, jak dítě,*“ svěřil se respondent 8.

„*Ať je to povel, nebo prostě vyskočí nějak vysoko, on z toho teda má taky radost jo, ale já jí mám možná větší [smích]. Takže jsem takovej hrdej otec jakoby. Tak asi tak, no, je to součást rodiny,*“ řekl mi dotázaný č. 6.

Další respondent (č. 5) popisuje, jak se o svou fenku staral, když byla ještě štěně, pečoval o ni jako o dítě: „*Já jí mám od jednoho měsíce, já jsem jí dokrmoval, měl jsem jí na hrudníku a musel jsem na ní mluvit, aby se cítila v bezpečí. Jak s dítětem to bylo, no.*”

Pes tedy má roli dítěte u šesti z celku dotazovaných. Mazlíček také může nahradit vztah s partnerem (Archer, 1997), což mi ale potvrdil pouze jeden respondent (č. 5):

„*Já nevím, když si třeba najdu holku a tý holce... No tý holce vona nesedí, tak prostě s tou holkou se radši rozejdu, než abych dal pryč psa.*“

3.7 Subjektivní pocity vyvolané vlastnictvím psa

Dva z dotazovaných se shodli na tom, že jim pes bere ze života samotu: „*Bere mi tu samotu no, ona mi dává fakt hodně,*“ řekl respondent 5 a 4: „*Radost prostě, takovej pocit bezpečí a hlavně jistotu, že nikdy nezůstanu sám.*“

Radost zmínili pak dvě dotazované – č. 3: „*No tyjo, já nevím, jak to popsat ... štěstí, radost,*“

a č. 7: „*Nejvíc asi radost. Jsou s ním teda i starosti jo, to jo, ale no... Mám z něj fakt radost, jsem ráda, že jsem si ho pořídila prostě,*“

a jeden další respondent (6): „*Já třeba mám hroznou radost, když on třeba něco zvládne.*“

Celkem tedy radost ze soužití se psem uvádí čtyři respondenti.

3.8 Pes jako jistota

Psa také berou jako svoji jistotu, někoho, na koho se mohou spolehnout.

„*Asi bych bez ní nebyl takovej, jako jsem dneska. Předtím jsem se hodně spálil v lidech... Takovou jistotu no,*“ uvedl dotázaný č. 5.

Respondentka 7 se o svém psu zmínila takto: „*Taky vim, že mě nepodrazí, viš co. Ne jako lidi,*“

a respondent 8 následovně: „*Hele je to prostě někdo, kdo tě nezklame, jo.*“

„*Ten pes je jedinej, kdo mě má fakt rád, hlavně no,*“ takto se ke svému psu vyjádřil dotazovaný č. 2.

3.9 Pes jako omezení

Dále jsem se ptala klientů programu na omezení plynoucí z vlastnictví psa. Dva nepocítují žádná:

„*Omezení? Ne, vůbec*“ (respondentka č. 3).

„*Jediný omezení, co můžu cítit je, když řeším něco důležitýho a tahá mě za rukáv [smích], jinak nic jinýho. Prostě mě v žádným směru neomezujou*“ (respondent č. 4).

Dva dotázaní uvedli, že vlastnictví psa svazuje člověka v cestování:

„*Asi... asi mi možná bere svobodu v cestování, ale to i ty drogy jako. Ale mě už teď ty drogy zas až tak neomezujou, ale ten pes mi brání, no s tím cestováním. Ale to je tak všechno, jinak to je víceméně radost,*“ vyličil mi situaci respondent č. 1.

Respondent č. 6 vlastní s přítelkyní, také uživatelkou návykových látek, pitbulteriéra Harryho, mi vyličil situaci následovně: „*Když jsme chtěli pracovat v Dánsku nebo v Německu, tak tam tyhle psi nesmí. Což je teda dost velký omezení, protože jsme tam měli dělat všichni tři teda, Harry by tam hlídal a my bysme dělali za pěkný peníze, no a nene. To samý přes Německo cestování. Maximálně dostaneš povolení, že můžeš přejít, ale nevystoupit z toho auta. Což teda pro toho psa, jako on teda je dobrej, jo, ve vlaku, v metru, hned pochopil eskalátory, ale osum hodin v autě, to bych ho asi nenechal no. Takže to takle máme zapovězenou tu severozápadní Evropu. Takže spíš prostě v tadytom no. Já ho mám jako dítě prostě, já jsem mohl pracovat čtrnáct dní v kuse v Německu nebo měsíc v kuse, no ale nech ho tady někomu.*“

To samý dovolený, my teda jezdíme hodně na festáky, a taky no, zrovna musíme naplánovat, aby u někoho moh bejt. Takže takle ta dovolená, cestování.“

Respondent č. 5 se musel kvůli psu vzdát své záliby: *„Koncerty, no. Já mám rád muziku, hrál jsem muziku, a vzdal jsem se toho, no. Ted' mi bude čtyřicet a já nevím, tři - čtyři roky nejezdím.“*

Dotazovaný č. 2 odpověděl na otázku, v čem se musí omezovat kvůli psovi, takto: *„Úplně ve všem, tady ve všem. Většina obchodních center. Akorát Flora, tam vás pustěj třeba nabit mobil, na wifinu, Ale jinde nic, nepustěj tě. Já ho беру jako člena rodiny, jako když máte dítě prostě, akorát my jsme sto let za opicema prostě ve všem takle, no. Omezení skoro všude.“* Přesto ale tento respondent dodává, že soužití se psem má mnohem více pozitiv, než negativ.

3.10 Pes jako motivace k životu

Pro respondenty je jejich pes někým, bez koho si svůj život nedokážou ani představit. Život bez psa si neumí představit čtyři z osmi dotazovaných klientů programu.

Dotázaný č. 8 říká: *„Já bych bez ní tady asi už nebyl, no. Nebo bych se aspoň tak nesnažil, tady bejt, takle. Víš prostě, že ona na tebe čeká, že je na tebe spolehnutá, jo. To bych jí tady nemoh nechat, to vůbec.“*

Podobně odpověděla respondentka 3, která vlastní dva psy: *„No pro mě znamenaj úplně všechno. Prostě bych bez nich nemohla už žít jako.“*

Další výpověď je od klienta programu č. 2: *„No zbláznil bych se, kdybych ho neměl. Já měl Samuela, chodskýho psa, a ten se mi ztratil minulej rok v listopadu? Předminulej. Minulej rok v únoru jsem pak našel tohle pako, no... A když jsem ztratil Sama, tak jsem byl úplně v prdeli no. Fakt úplně vyřízenej, jsem brečel ještě půl roku po tom. Kdybych nenašel Mišáka, tak už jsem se dávno zabil.“*

„Já to řeknu takle, já je nemít, tak bych to už dávno zabalil,“ uvedl dotazovaný č. 1 vlastníci dva malé pejsky.

4 Diskuse a závěry

Ze začátku výzkumu jsem se obávala, že kvůli nedostatku literatury bude téma neuchopitelné a bude těžké jej popsat. Setkala jsem se také s neochotou klientů programu, naštěstí v průběhu mé dlouhodobé stáže v terénním programu si ke mně vybudovali důvěru a už mě poznávali, pak se tedy jejich prvotní neochota změnila v zájem. Rozhovory probíhaly v jejich přirozeném prostředí, v centru města byla stěžejní situací hluk a hodně lidí. Někteří byli zpočátku nervózní, někteří mi naopak o svém psu říkali spoustu informací a zážitků, které spolu prožili. Nakonec mě výzkum velmi bavil, myslím si, že se mi jako prvotní sonda do této problematiky vydařil.

První výzkumná otázka, kterou se v práci zabývám, zní: Jaký význam má pes v životě člověka užívajícího návykové látky? Na základě opakování vzorců v jednotlivých výpovědích respondentů mi vyšlo několik rolí psa v životě těchto lidí.

Pes jim pomáhá nastavit si denní režim a dodržovat jej, v jedné studii, kdy intravenózní uživatel drog s chronickou hepatitidou C popisoval, že ho pes donutí brzy vstát a k základní péči o sebe tím, že se stará o psa (Swan, 2010). Majitelé musí psům dopřávat každodenní pohyb, stravu a péči, tím se tedy starají sami o sebe (Nerandžič, 2006). V mém výzkumu tento jev potvrdilo celkem šest respondentů z osmi. Pes se všemi respondenty však trávil čas téměř nepřetržitě (např. kromě práce). Z toho lze usuzovat, že všichni dotazovaní plánují svůj volný čas s ohledem na svého mazlíčka.

O svého psa respondenti pečují dle jejich výpovědí velmi dobře. Všichni dbají na pravidelná očkování, vlastního veterináře mají tři z nich. Všech osm dává psu dostatečně najíst, dva dotázání uvedli, že jejich psi jí lépe, než oni samotní. Ačkoliv psi vypadali zdravě, realita může být jiná. Mohli by např. svého čtyřnohého společníka bít nebo krmit velmi nepravidelně. Literatura se o toto téma nezajímá, avšak v jedné práci jsem našla zajímavé postřehy veterinářky, která se stará i o psy lidí bez domova a tak tedy i uživatelů drog. V rozhovoru s výzkumníci Fojtíkovou (2009) MVDr. Jitka Tesaříková popisuje situace ze svých zkušeností:

„Je to opravdu individuální, někteří ty psy mají jako tu svou canisterapii, slouží jim z citového hlediska a ten pes i když je venku, tak může být spokojený, vždyť spousta psů žije na dvoře. Ale některým ten pes slouží k vybití jejich abstáků, afektů, pocitům ukřivděnosti.“ Dále popisovala případ jednoho uživatele návykových látek:

„On tady třeba skočil po paní doktorce a začal ji škrtit, protože jedno anestetikum u psů se u nich používá jako náhrada drogy. A on tu málem uskrtil paní doktorku, protože mu to nechtěla dát. Takže on by za ty pejsky v jednom okamžiku dal všechno... i když třeba neplatí, nebo platí dvacetikorunu za injekci a pejsek jim umírá, má přijít druhý den na zopakování té injekce, jako antibiotika, tak oni už jako tak dalece nemyslí... oni žijou v tom okamžiku, ale co je za hodinu, co je zítra... tak to oni už mají jiné starosti. On tady měl psa, za rok on jich má hodně vystřídanych, ale byl nemocnej ten pes a on ho tady nechtěl nechat ani zadarmo na hospitalizaci. Jako minule, on se rozbrečí ten člověk, on to tak v tu chvíli cítí ten člověk, ale ani nepřišel na přepíchnutí těch antibiotik. Pak nám za týden toho pejska donesl mrtvýho a začal nám nadávat, a že nás tady přišel zabít, že jsme mu zabili štěně, přitom on přišel na antibiotika jednou a to bylo všechno. Ten člověk už podle mě tu svou osobnost jako by ztratil, nebo aspoň momentálně. Ale on ty psy i mlátí. Když je opilý, zfetovaný, nebo má naopak absták. Většinou, když má ten absták, tak je schopen toho psa neskutečně zmlátit. Měli jsme tady pejska od něho, tak samozřejmě říkám dobře, měl zlomenou nohu, stehenní kost, jasně, stát se může, ale to byly tři po sobě štěňata, krátce po sobě. On teda že mu všechno zaplatí, psa tady byl ochotný nechat, samozřejmě už nikdy nezaplatil, nikdy už se neukázal, tak jsme pejska na svoje náklady nechali zoperovat, našli jsme mu nového majitele až někde v Čechách, je z toho krásná fenka. Takže asi tak no, je to pro tu citovou deprivaci, kterou oni mají... Ať už je to z rodiny, nebo cokoli co se jim mohlo přihodit. I když ta rodina za to nemusí moct. A každý má tu citovou potřebu, i to zvíře, a oni si to takhle řeší ty vztahy, mají v nich toho kamaráda. Bohužel teda říkám, některé jo, některé ne. On je ale schopnej jim fakt i ublížit, nevím, jestli zabít, ale myslím, že když má ten absták, tak taky. Oni ty psy potřebujou, ale někdy je to bohužel na úkor těch psů. Někteří jsou slušní, až na tady toho jednoho, ale ten je agresivní i na ty psy, a stěžovali si na něho i ostatní bezdomovci. Třeba tady toho kluka se báli i psi. Ten toho psa měl pro vybití svého abstáku, lability, své ukřivděnosti nebo čeho, já nevím. On byl opravdu labilní, jestli měl nějakou poruchu osobnosti, nebo proč... Ty mediátory v mozku dělají své, ještě když je pod vlivem drog. Opravdu tu jeho nevyrovnanost ti psi odnesli tvrdě“ (Fojtíková, 2009). Bylo by tedy zajímavé udělat rozhovor i s odborníky, kteří se psy a jejich majiteli souvisle pracují (tedy např. s organizací Psí život, která se s cílovou skupinou setkává pravidelně, nebo s veterináři), pro srovnání výsledků a jejich ověření nebo vyvrácení.

Psa jako svou ochranu vnímá pět respondentů z osmi, tedy většina. Hlídačem je pes už od starověku, nakreslené na starověkých keramických výrobcích nebo v malbách lze běžně najít psy vyobrazené jako hlídače (Reesová, 1999). V antickém Římě velmi často zdobily příbytky výstražné tabulky, které upozorňovaly na přítomnost zlého hlídačeho psa (Hegewald-Kawich, 1996).

Majitel psa často přirovnává vztah ke svému mazlíčkovi jako k dítěti a přistupují tak k němu - hrají si s ním, mluví s ním ve zkomoleném jazyce, šišljají na něj, stejně jako na dítě, mazlí se s ním a také o něm často mluví, jako o svém miminku, zlatíčku apod. (Archer, 1997). Závislost na psychoaktivní látce ničí a brání uživateli drog v navazování či udržování vztahů. Kvůli droze, která bývá na prvním místě, hlubší partnerské či přátelské vztahy nevydrží dlouho, přetrvávají pak jenom náhodné vazby s ostatními uživateli. Mění se však i postoj okolí k závislému člověku, protože ten se pod vlivem drog stává nespolehlivým a necitlivým k potřebám ostatních lidí, kvůli čemuž se vztahy naruší (Vágnerová, 2008). Nefunkční vztahy s lidmi tak mohou vést k pořízení si psa, který tyto vztahy nahradí. Toto tvrzení jsem si ověřila v praxi, protože dost často respondenti ve svých výpovědích zmiňovali, že psa mají právě místo dítěte, že jej tak berou, či se oni sami staví do role rodiče, celkem šest respondentů. Mazlíček také může nahradit vztah s partnerem (Archer, 1997), což mi ale potvrdil pouze jeden respondent. To mohlo být ovlivněno malým výzkumným souborem.

Mezilidské vztahy jsou složitější a mohou přinášet neuspokojení a smutek (Archer, 1997). Hlazení psa má euforizující účinky, zvyšuje aktivitu, lepší náladu a pomáhají zvládat stres a úzkost (Galajdová, 1999). Majitelé psů obecně si se svými psy pravidelně povídají a svěřují se jim, což majitelům pomáhá i proti samotě (Sheldrake, 2003). S tvrzeními souhlasím a potvrdily mi je výpovědi respondentů. Dva z dotazovaných se shodli na tom, že jim pes bere ze života samotu a radost ze soužití se psem uvádí čtyři respondenti. Jeden uvedl, že pes je jediný, kdo ho má rád. Tři berou psa jako svoji jistotu, jako někoho, na koho se mohou spolehnout. Cíleně jsem se na tyto pocity však neptala, respondenti mi je popsali u některé z otevřených otázek. Myslím, že kdybych tak učinila, zaznamenala bych podobných odpovědí více.

Pro čtyři mé respondenty je pes někým, bez koho si život vůbec nedokážou představit. Někým, kdo jim dává smysl žít. Psi v domech s pečovatelskou službou svou přítomností zvyšují kvalitu života u pacientů tím, že u nich vyvolávají pocit potřebnosti. Tito pacienti nejvíce trpí právě samotou, nemají vůli k životu a trápí je různá chronická onemocnění (Woloy, 2005). Toto tvrzení se dá vztáhnout i na uživatele návykových látek – často je trápí různá onemocnění - např. hepatitida C, která v evropských zemích dosahuje prevalence až devadesáti procent u problémových uživatelů návykových látek (Mravčík, 2009), spousta jich žije na ulici a droga ničí a brání uživateli drog v navazování či udržování vztahů, včetně rodiny či přátel (Vágnerová, 2008).

Významů má tedy pes pro člověka užívajícího návykové látky mnoho a myslím si, že by se ještě další daly najít v dalších výzkumech, které by se zabývaly problematikou hlouběji a delší dobu.

Dále jsem chtěla zjistit, jaká pozitiva a negativa přináší pes do života uživatele návykových látek. Pozitiva jsem zde už víceméně shrnula. Negativa někteří vidí v omezení při cestování, při svých zálibách nebo i při obyčejné návštěvě obchodního centra. Čtyři respondenti vidí zmíněná omezení, druhá polovina neudává žádné. Ačkoliv jsem se na tuto otázku cíleně ptala, jednoznačnou odpověď jsem ale nedostala, z toho lze odvodit, že je vnímání omezení velmi individuální. Tuto otázku by tedy chtělo prozkoumat ve větším vzorku.

Cíl popsat, jaký vztah spolu mají uživatel návykových látek a jeho pes, se dle mého názoru podařilo naplnit, vyšlo mi hned několik rolí zvířete v životě cílové skupiny. Cíl koreluje s praktickou částí, kdy jsem výpovědi respondentů srovnávala i s tím, jak se ke svému psu přede mnou chovali.

Výsledky by mohly být v praxi prospěšné pro vytváření léčebných zařízení, ve kterých by byly zahrnuty aktivity se psy. Moc mě zaujal program ve Philadelphii, který jsem více popisovala v teoretické části. Klienti lůžkového zařízení pro léčbu závislostí se starají o vybrané psy z tamního útulku. Program se mi líbí proto, že klienty učí zodpovědnosti, pes jim dodává podporu a mají možnost se naučit novým aktivitám (agility, tréninky nebo hry psy). Výhodou je, že se řeší i problém opuštěných psů.

Další výzkum v této problematice vidím jako nezbytný, protože můj byl pouhým náhledem do situace. Měla jsem jen malý soubor, pro následný výzkum bych doporučila soubor rozšířit. Také bych spíše rozhovory sbírala v kontaktním centru, které je otevřené psím návštěvám, kde by respondent ani výzkumník nebyli rušeni vnějšími vlivy a měli by čas si sednout a v klidu si o problematice pohovořit. Výhodou terénního výzkumu ale bylo to, že jsem u některých dotázaných viděla, kde pes spí, v jakých podmínkách žije a jakou má volnost, jestli třeba není uvázaný na řetězu. Bylo by vhodné udělat i rozhovory s odborníky spolupracující s uživateli návykových látek a jejich psy, jak už jsem zmiňovala (veterináři a organizace). Myslím si, že pouto mezi osobou užívající návykové látky a psem je silné (což mi vyšlo i ve výsledcích) a stálo by za to jej blíže prozkoumat.

5 Použitá literatura

Archer, J. (1997). Why Do People Love Their Pets? *Evolution and Human Behavior*, 18, 237-259.

Balluerkaa, N., Muelac, A., Amianod, N. & Caldenteyd, M. A. (2015). Promoting psychosocial adaptation of youths in residential care through animal-assisted psychotherapy. *Child Abuse & Neglect*, 50, 193–205.

Bowlby, J. (2010). *Vazba*. Praha: Portál.

Council of Europe. (1993). *Local and Regional Authorities and HIV/AIDS: Working Documents and Conclusions of the Hearing Held on 29 January 1993 in Strasbourg*. Strasbourg: Council of Europe Press.

Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

Fojtíková, P. (2009). *Význam psů v životě bezdomovců*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého.

Hegewald-Kawich, H. (1996). *Psí desatero: vše, co potřebujete vědět, abyste dobře porozuměli svému psovi*. Praha: Knižní klub.

Hessler-Keyová, M. (2002). *Magická moc zvířat*. Praha: Plot.

Hoffman, A. et al. (2009). Dog-assisted intervention significantly reduces anxiety in hospitalized patients with major depression. *European Journal of Integrative Medicine*, 1, 145–148.

Kalina, K., et al. (2015). *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Malinčíková, J., Talafa, V., Pudich, J., & Tichá, R. (2012). Možnosti využití canisterapie v prevenci i terapii. *Praktický Lékař*, 5, 284–286.

Masson, J. F. (1999). *Psi v lásce nikdy nelžou: emocionální svět a citový život psů*. Praha: Rybka Publishers.

Miller, T., Cross, C., & Underwood, J. (2015). *The use of Therapy Dogs with Adult Substance Abuse Clients: A Pilot Project*.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Morningside Recovery. (2017). *Morningside Recovery* [online]. Dostupné z: <https://www.morningsiderecovery.com/treatment/what-to-expect/pet-friendly/>

- Mravčík, V. (Ed.). (2009). *Výskyt VHC u injekčních uživatelů drog* [online]. Úřad vlády České republiky: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/download/91330/393423/file/5_Vyskyt_VHC_u_injekcnich_uzivatelu_drog_e_Publ.pdf
- Nakonečný, M. (2003). *Úvod do psychologie*. Praha: Academia.
- Nerandžič, Z. (2006). *Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit*. Praha: Albatros.
- Nešpor, K. (2000). *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál.
- Parish-Plass, N. (2008). Animal-Assisted Therapy with Children Suffering from Insecure Attachment Due to Abuse and Neglect: A Method to Lower the Risk of Intergenerational Transmission of Abuse? *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 13.
- Psí život. *Psí život: pomáháme zvířatům a jejich lidem v nouzi* [online]. Dostupné z: <http://www.psizivot.com>
- Schwartzter, K., Katara, M. & Fagan, J. M. (2012). *Shelter Dogs in Substance Abuse Rehabilitation: Fostering at-risk dogs in a drug rehabilitation treatment facility*.
- Reesová, Y. (1999). *Psi*. Praha: Jan Vašut.
- Sheldrake, R. (2003). *Váš pes to ví: Jak psi poznají, kdy se jejich pán vrací domů*. Praha: Rybka Publishers.
- Státní veterinární správa. (2017). *Problematika vztekliny a její výskyt v České republice*. [online]. Dostupné z: <https://www.svs-cr.cz/>
- Stefanini, M. C., Martino, A., Allori, P., Galeotti F. & Tani, F. (2015). The use of Animal-Assisted Therapy in adolescents with acute mental disorders: A randomized controlled study. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 21. 42-46.
- Swan, D. et al. (2010). Barriers to and Facilitators of Hepatitis C Testing, Management, and Treatment Among Current and Former Injecting Drug Users: A Qualitative Exploration. *AIDS Patient Care and STDs*, 12. 753-762.
- Tubiolo, V. C. & Beall, G. N. (1997). Dog allergy: understanding our 'best friend'? *Clinical and Experimental Allergy*, 27. 354-357
- Vágnerová, M. (2008). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Velemínský, M. (Ed.). (2007). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona.
- Veterináři bez hranic ČR. *Veterináři bez hranic ČR, o.p.s.: Vétérinaires Sans Frontières Tchèque* [online]. Dostupné z: <http://www.vsf-cz.eu/cz>
- Woloy, E. M. (2005). *Pes a lidská duše*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.

6 Přílohy

Příloha č. 1 – Prohlášení tazatele

Já, Daniela Maršíková, jsem popsala výzkumný projekt a povahu a důsledky postupů, které zahrnuje. Mám za to, že účastník/ účastnice tomuto vysvětlení porozuměl/a a dává svůj souhlas dobrovolně.

Datum:

Podpis tazatele:

Příloha č. 2 – Polostrukturované interview

Jak se pes jmenuje?

Kde pes spí?

Co mu dáváte k jídlu?

Popsal/a byste mi váš včerejšek? Je to váš typický den? Pokud ne, v čem se liší?

Odmítl/a jste/byste někdy pobytovou léčbu kvůli vlastnictví psa?

Odmítl/a jste/byste někdy bytování kvůli vlastnictví psa?

Co Vám pes přináší do života?

Plynou z Vašeho soužití naopak nějaká omezení?

Kdy naposledy jste byl/a se psem na očkování, u veterináře? A jak často chodíte?

Chodíte vy ke svému lékaři? Kdy naposled?

Jak byste popsál/a vztah s Vaším psem?

Co pro Vás znamená Váš pes?

